

Ahmet Güntan'la Şiir Üstüne Bir Konuşma

Birikim — Şiirin tarih içindeki gelişmesine bakıldığında, alanının giderek daraldığı görülüyor. Anlatı, dramatik şiir, bunlar hepsi şimdi düzyazının egemenliğinde. Şiirse sadece lirik olduğu sürece statü sahibi gibi —istisnaları var elbette. Sence bu sürecin —bu olguların— anlamı ne? Bu bir kaçınılmazlık mı?

A. Güntan — Şiir, tarihte uzun süre her şey olarak varoldu. Son rasladığım bir örnek verirsem: İkinci Beyazıt zamanında yazılan, musikiyle matematiğin ilişkisini anlatan **Beyanü'l Edvâr** adlı kitap kısmen manzumdu. Hattâ, I. Mahmud zamanı bestekârlarından Hızır Ağa, musiki teorisine ait bir kitabında, o sıralar yeni duyulan klavsen çalgısının Osmanlı için yadırgatıcı telâffuzunu bir beyit düşerek öğretmişti:

«Meyvenin olmuşuna herkes atar senki
Celadet eyleyüp dinle sen bu klavsenkî»

Şiir, tarihte uzun süre her şey olarak varoluşunu korudu. Toplumların kendileri ve doğa hakkında çok az şey bildikleri çağlarda şiir —dini bir temelde— dünyayı açıklayacak bir atmosfer, bir dayanaktı. Şair, «başalarının arasında» dünyayı yorumlar, bu yorumların doğaya ve topluma yansıtılması kışkırtıcı geçirdi: Şairin mecazları metafiziğin öncülleri idi. Mitolojik aracılığıyla kendini, doğayı ve toplumu açıklayan bir sistem, doğanın kendisi olan bir **gerçek nizam** olarak sunuyordu. Böylece şairin teorik kurgusal araçları ile ulaştığı genel bilgi kendi öznelliğinin ürünü olsa bile, hayatın her alanını kendine nesne diye alabilen, bir anlamda, **nesnel** bir şiir vardı: Düşünüyor, öğretiyor, bilim yapıyor, hattâ siyasal savaş veriyordu.

Sonra bilim, şiirin üstlendiği bütün alanlara el attı, önce doğaya sonra topluma. Şiirin açıkladığını sandığı bütün nesnelere ayrıştırdı, çözümlendi. Doğadaki mistik **birlik** böylece dağılmaya başladı, metafizik maymun doğanın sırtından sahibinin (yani şairin ve kur-

gucu feylesofun) sırtına kaçtı. Şair artık «başalarının arasında» ürettiklerini doğaya ve topluma yansıtıyordu. Şiir türleri teker teker saygınlığını kaybetti: Bilimsel olarak belirlenen bir hayatı betimleyici olamıyordu, bilime kulaklarını tıkadığı sürece dramatikliğini sürdürdü. Bilimin getirdiği yeniliklerle genişleyeceğine, liriğin neredeyse kendiliğinden imgelemine sığındı. Şiir şairine hapsedildi. Bilimi konu edinenler bile onu lirik bir dayanak, bir mit olarak kullandı. Nasıl şimdi Türkiye'de Marksist tarih bilimini açıklamayı üstlenen şairler varsa, eskiden İngiltere'de Newton'un Optik'ini anlatan şairler vardı. Bu umutsuz girişimlerle alanını yeniden tanımlayan şair, toplumun ona ayırdığı alan içinde kaldı. Robert Frost'un deyişle şiir suluboya tekniğinin lirizmine geldi. Halbuki, örneğin Divan şiiri başbayağı yağlıboya idi.

Bu bir kaçınılmazlık, evet. Ama büsbütün umutsuz olmamalı yine de. Çünkü, salt şiirin alanının daraldığını söylemek yalnız olur, şiir bir dönüşüm geçirdi. Nesnesine bağlılıkları, nesnesiyle arasındaki düzen —bu kökten etmenler değişti. Onun için şiirin, bu dönüşümün bilinciyle sınırlarını yeniden üreteceğini umabiliriz. Bunu beceren tekil şairler varsa da, genel olarak şiirin önündeki gündem o uslanmaz metafizik maymunu bir daha almamak kaydıyla sırtından kovalamaktır.

Şiirin liriğin dar alanına kısıp kalması, nesnesini dönüşümünde yeniden tanımlayamaması, nesnel dünyanın açıklanmasını üstlenen bilimle ilişkiler üreteceğine bilimin ona ayırdığı alanla yetinmesine yol açmıştır. Aslında liriğin de temelleri o kadar dar değil. Bireyin de bilimi yapıyor. Şair yeni bir sentezle statü kazanmak istiyorsa, işe yağlıboya gibi hazırlanıp, suluboya gibi dökmeli, bu cambazlığı becermelidir.

Birikim — Buna bağlı olarak, bugünün şairi, toplumun şiire ayırdığı bir **şiir dünyası**, böyle bir özel mekân içinde mi gezinmeli?

Yoksa bütünüyle dünya hâlâ şiirleştirilebilir mi? Öyleyse, nasıl? Nesnelleşen hayat/öznelleşen şiir —böyle bir kutuplaşma var mı sen-ce?

A. Güntan — Bilim, şairin üstlendiği dünyayı ayırtırdıkça şairler kızdılar. İngiliz şairleri Newton'a gökkuşağının mistisizmini yıktığı için kızdılar. Ahmet Haşim gerçeği olduğu gibi gösteren güneş ışığını değil, imgelemine çalıştıran ay ışığını yeğlediğini söyledi: Tül perdesine bağlandı. Ama Paul Nizan'ın feylesoflar için söylediğini şairler için söylesek: «İnsanlar aldatılmayı sevmeyler; onlar, yaptığı işin erdeminden dolayı bir şairin dünyanın sekizinci harikası, hattâ saygıdeğer bir insan olduğuna bile inanacak kadar bön değillerdir.» Dünyayı şiirleştiremedikçe şairle bilim arasındaki sınır kalınlaşıyor. Öznelleştikçe de etkinliğini yitiriyor. Ben hâlâ bana şair dediğinde «deli» denmiş gibi irkiliyorum. Bir şiiri kâğıda geçirirken birisi görse suçüstü yakalanmış gibi kıpkırmızı oluyorum. Aslında bu utanma nesnelleşen hayat/öznelleşen şiir kutuplaşmasından geliyor: Ben o anda çok öznel bir iş yaptığım için görülmek istemiyorum.

Fakat bu kutuplaşma, bilimin doğayı ve toplumu **mutlak** olarak değil de teorilerden giderek açıklamasıyla belli bir örtüşme kazanan bir kutuplaşma. Bugün bilimci de tıpkı şair gibi imgesel bir süreçte çalışıyor. Şairin de teoriye bağlılığı, teorik çalışma gerekliliği azalmadı; ama şairin teorileri «başarılarının arasından» değil, çok hareketli ve gerçekliğe bağlı bir süreçten çıkmalı. Halbuki o, bilimsel aygıtlara muhtaç olduğunu pek düşünmüyor. Artık dünyayı tanrı adına şiirleştirmediği için ya şiir adına şiirleştiriyor, ya da yeni çağdaş dinler buluyor.

Ahmet Haşim'in tül perdesi iyice tozlandı. Şair, şimdi kendini yeni bir dünyaya göre yeniden tanımlamalı. Bilimden kendini açıklayabileceği kalıplar, fanteziler, mitler, daha doğrusu kendisini **gerçek** diye sunan konular değil, yöntemler edinmeli. Şiir okuyarak şiir yazmanın zamanı geçti, bugün matematikle ilgilenen kaç Türk şairi var? Sonra, modern toplumlarda şair, hayat deneyimlerini bir Karacaoğlan, bir Nedim gibi serüvenlerle zenginleştiremiyor. Çünkü serüvenler daha çok toplumsal güçler arasında siyasal düzeyde oluyor. Belki de buna dayanarak sanatçı için

«okuyarak yaşamak» diye çok boyutlu bir kavram önerebiliriz. Okumadan, teorilerden gitmeden toplumu anlamak ve anlatmak imkânsız. Ben hayatımın bütün dönüm noktalarında birer yazılı metin görüyorum, yine de okuyarak yaşayabilmeyi öğrenebildiğim şüpheli.

Şiir de şair de, bugün dünkünden değişik konumlarda. Şiirin kaybettiği alanları y-niden elde etmesi imkânsız bir girişim. Dünyaya artık şiirleştirilemez, ama şiir dünyalaşılıyor. Şiir, bilimle ilişkilerini geliştirerek y-niden ürüyor, böylece kendine bir **İndirgenmezlik** kazandırıyor. Hilmi Yavuz'un 'Doğu Şiirleri' teoriye indirgenemez, ama teorik olmasaydı 'Doğu Şiirleri' olmazdı. Şiir kendini yalnız kendiyle tanımlayamıyor.

Görülüyor ki şairin çok özel bir şiir dünyasında gezinmesinden yana değilim, ama şiirin görevini de abartmayı doğru bulmuyorum. Sonunda roman yazmaya kalkan şairleri de çok iyi anlıyorum. Yine de toplumun şiire ayırdığı yerde gezinen şaire hoşgörüm yok. Benim bir arkadaşım vardır. Ben bir zamanlar ona, toplumun şiire verdiği görev duygudur şiir duyguya yazılmalı, diye saçma sapan bir şey söylemişim. O sırada sokaktan bir atlı araba geçiyordu. «Bak» dedi, «adam arabasına bile kalp resimleri çizmiş, siz bu adamlara hâlâ duygu şiirleri yazıyorsunuz.» Ben olsaydım o kalp resimlerini düşünceme kanıt sayardım. Kaba ampirizmin çözebileceği hiçbir şey yoktur.

Birikim — Gene buna bağlı: Marksist dünyaya görüşünün bütünlüğü içinde şiirin niteliği ne olur? Şiir şimdiye kadar mitle yakın ilişki içindeydi. Marksizmin ise mitolojiye karşı (mı?). İlle propaganda olması gerekmez, başka kuruluclara da düşmeyen, ama Marksizmin insanlığa getirdiği aklın uzağına da kaçmayan şiir yazılabilir mi?

A. Güntan — «Pasolini'nin Küller» adlı şiirimde imge olarak kullanmışım. Kaçak serf, toprağından kaçmış feodal bir insandır. Ama kente geldiğinde bir süre «düzenden kopmuş» bir niteliğe sahiptir. Ta ki bir Loncanın bünyesine girinceye kadar. Loncaya girdi mi, yine feodal oluşuma uygun bir nitelik alır. Aynı mantığın değişik bir uğrağında kendini olurlar.

Türkiye'de de olan budur. Bizde bir gelenek vardır, ilericiliğin nesnesi her zaman kendisi olmuştur. İlericiler kendilerini yeniden

üretecek ideolojiler ararlar, görünüşte ilerici-dirler, ama düzenin temel mantığından ayrı değillerdir. İttihat ve Terakki'yi bir düşünür: Günümüz toplumcu ilerici hareketinin bu gelenekten pek bir ayrılığı yok. Halbuki Marksistlerin nesnelere toplumdur, toplumu yeniden üretecek ve düzenin mantığını sıfıra «müncer» edecek yeni bir mantıkla yola çıkarlar. Türkiye'de toplumsal düzeyde büyük dönüşümler izliyoruz, ama aynı mantığın üzerine değişik bilgiler yükleyerek **değiştirmeyi** sanan toplumcu cephe de bir değişiklik yok. Kaçak serf örneği sürdürülürse, sosyalist parti ve hareketlerimizin sorunu da buradan başlıyor: Feodal loncalar mı olacak, yoksa değişik bir toplumsal bünyeyi getirecek manüfaktürler mi? Bu konumuz şiirde de hiç farklı değil.

Şimdi, şiir ve mit dünyanın dinî temelde açıklandığı sıralarda birbirlerinden ayrılmazlardı. Mit dünyayı açıklayıcı bir ideoloji olarak şiirle birliktedi. Şiir bilime bağlanmadığı sürece mite bağlıydı. Şiiri bilime bağlayalım demekle de pek öyle her şey hallolmuyor. Bugün Türkiye'de klasik anlamda mitle şiir yapanlar var, kendi tarihimizi mitleştirenler var. Bunların yanında, herşeyin kolay olmadığı buradan belli ki, Marksist tarih bilimini bir mit olarak görenler var. Dünyayı ideolojilerle değil bilimle açıklayan bir dünya görüşünü kendi liriği için kullanan şairler var. Slogancı, propagandacı şiir de böyle doğuyor. Ben sanmıyorum ki, bu şairler bilgisizliklerinden bu yanlışa düşüyorlar. Tersine Marksizmin insanlığa getirdiği akıl onların umurunda değil. Tam geleneksel aydın yönemesiyle Marksizmi kendilerini yeniden üretebilecekleri bir ideoloji olarak gördüklerinden, Marksist toplum açıklamaları onlar için birer mit. Şiirin indirgenmezliğine aldırıyorlar, nasıl eskiden tanrısal temellerde şiirleştiriliyorduydu, şimdi de Marksist ideolojik temellerde. Halbuki Marksizm ideoloji değil, mitlerin tümüne karşı. Türkiye toplumunu açıklamak elbette bilimin olduğu kadar şiirin de görevi, ama bunu mit karakterli kelimeler ve sloganlarla bilimin yaptığı çarpıtarak yapmak şiirin görevi değil. Nazım Hikmet'in «Biz tarihin çizgilenmiş sesiyiz» dizesini ilerde kimse anmayacak, çünkü bugün tarihte öyle «çizgilenmiş» bir ses olmadığını biliyoruz. Ama Nazım'ın rubailerindeki diyalektik daha yıllarca hayranlıkla okunulacak, beğenilecektir.

Şiir ideolojilere bağlanacak yerde, bilime ideolojik saldırılara karşı durmalıdır. Sanırım burada şiirin, Marksist felsefeyle yakın ilişkisi vardır. Şiir, kendini hayatın altında ontolojik bir **bütünleyici** olarak değil, hayatın üstünde bir **bütünlenen** olarak görmelidir.

Bilim adamıyla şair arasında şaşılacak epistemolojik yakınlıkların görüldüğü çağımızda, Marksist şiirin önünde bir de yapı sorunu vardır. Bilimciyle birlikte şairin de tüm dengeliğe bağlılığı artıyor. Türk şiiriyse omurluğu kırık bir şiirdir. Yapısı yoktur. teorizizliğin eklektizmi içindedir. Dilini tutmasını sevmeyiz, bir dize tutturdu mu yapı mapı dinlemez, söyler de söyler. Ben, belki de mimarlık öğrencisi olduğumdan yapıya çok önem veriyorum. Şiir, basbayağı bir kurgudur. Ama Türk şiiri teorik tamamlanmasını gerçekleştiremediğinden parça parça ve upuzundur. Bugün genç şair parçaları bütünleştirememenin sıkıntısını ve yalnızlığını yaşamaktadır. Ege-men Berköz «Yalnızlıklar Yalnızlıklar» kitabının 30. sayfasında:

«Dağılıyorum, biraraya parçalarını toplayın densizliğimin»

diyor. Genç şaire topluma bütünsel bakılabilecek yöntem gerekli. Orhan Veli yöntemsiz olduğu için «Anlatamıyorum» diyordu. Çünkü gerçekliğe ancak parçaları bütünleştirerek tekabül olunabilir. Bu noktada önümüzde tuzaclar yok değil. Bunun en önemlisi eski mantığın üzerine yeni bilgiler ekleyerek yenilendiğini sanmak. Marx idealist kalıplarla Marksist şiir nasıl yazılır bizden hatırlıyorum: Adam kadına «Marksçıyım, diyorsun ama Kantçı kategorilerle konuşuyorsun» diyordu. Fikirlerimizin hareket mantığını değiştirmeden hiçbir şeyi değiştiremeyiz. Karşı mantığa yeni bilgiler yükleyerek ancak Marksizmi mit olarak alan şiirler gibi şiirler yazabiliriz.

Görülüyor ki şiirde yapı, teorik tamamlanma ve mantık değiştirme olayları —bu yorucu savaş— yalnız şiirle çözülecek gibi değil. Şairin bilimsel çalışmalara hiç yabancısı kalmaması gerekli. Türk şiiri ancak omurluğunu kurarsa kendini, sınırlarını yeniden üretebilir. Marksizmin insanlığa getirdiği akıl, diyorsunuz. Akılla zaten slogan şiiri yazılmaz. Şiir nesnesine bakışını yapılaşdırabilirse ancak kendine başka alanlara indirgenemez

bir özellik kazandırabilir. Tarihi maddecilliği yazmak şiirin görevi değildir, ama diyalektik maddecilik şiire geniş bir tarihi alan açar.

Marksist şiir hem bilimden yana, hem bilimden ayrı bir dengeyi kurabilirse kurulluklardan kaçabilir sanırım. Yapı ve omurluk sorunu gündemdedir, madem ki «öz biçimi belliler» masalına inanmak artık çok güçleşti.

Yukarıdan beri söylediklerimi şöyle bir düşününce, sanatçının ne yüklü bir görevi olduğunu gördüm, ben ustamdan bu işi ırgatlıktır diye öğrendim, öyle sürdürmeye kararlıyım. Yukarıda söylediklerimi şimdiden becerdiğimi iddia edecek değilim. Beceririm, beceremem; eylemek söylemekten daha zordur.

Sanatçılar eleştirmenleri ondan pek sevmezler. Yirmi iki yaşında benden önceki toplumsal şairleri inkâr edecek de değilim. Tersine, şaşkınlık anlarımda hep onlarla hızaya gelirim. Ama Türkiye'de solun tarihi ayak bağıdır, bunlarla mücadele etmeden, bunlarla ayrılıklarını açık açık belirtmeden değil şiirde, Türkiye'de köklü dönüşümler yapılamaz kanısındayım.

Kont Tolstoy, şüphesiz tekbençliliğe vardığı sıralarda, başını aniden geri çevirir, imgelemi bu hıza yetişemeyeceği için boşluğu göreceğini sanırmış. Siz de başınızı hızla geri çevirin, bakalım o korkunç boşluğu görebilecek misiniz? ■